

Богдан Олександрович Ведибіда
завідувач сектору методології музейної роботи
відділу науково-методичної роботи,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)

Bohdan Vedybida
Head of the methodology of museum sector
of the department of scientific and practical work,
National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

**ПРОЕКТНА ТЕМАТИКА ЕКСПОЗИЦІЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ
ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ І ТОТАЛІТАРИЗМУ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ
(НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

**THE EXPOSITION DESIGN THEME HIGHLIGHTS THE HISTORY OF POLITICAL
REPRESSION AND TOTALITARIANISM IN WESTERN UKRAINE
(BASED ON INSTITUTIONS IN LVIV REGION)**

Анотація

У статті подано детальну інформацію про створення і тематику восьми музеїв історії політичних репресій і тоталітаризму Львівської області, відзначено їхню регіональну специфіку. Результати дослідження мають практичне значення для проектування експозицій музейних закладів такого типу в Україні

Ключові слова: Тоталітаризм, політичні репресії, НКВС УРСР, музейні установи Галичини

Summary

The article considers detailed information about the creation and specialties of eight history museums of political repressions and totalitarianism in Lviv region. Additionally, it notes their notable regional specificity. The results of this investigation have practical application for similar exhibition designs throughout all the museums in Ukraine.

Keywords: Totalitarianism, political repression, the NKVD of the USSR, museum institutions in Galicia

Львівська область відіграє провідну роль у культурному житті західного регіону України, зокрема і в музейній справі. За підрахунками дослідниць О. Стецюк і Н. Гамкало, в області функціонує 221 музейний заклад, з яких 50 – державні і 171 – громадські музеї. На 10 тис. мешканців припадає 8,7 таких установ¹. Після здобуття Україною незалежності музейна мережа Львівщини зазнала змін, пов'язаних з політичним та ідеологічним переорієнтуванням. З'явився новий вид історичних музеїв: музеї історії політичних репресій і тоталітаризму. Музей як інститут соціальної пам'яті не міг не відгукнутися на суспільну потребу об'єктивного вивчення зазначеної тематики, відбору, збереження і репрезентації матеріальних свідочств різних заходів примусу, що застосовувалися державами, в яких перебували українські землі в різний час, але найбільше сказане стосується тоталітарного режиму в СРСР. Як зазначає історик О. Бажан, переслідування з політичних мотивів на українських територіях до початку Першої світової війни не набули масового поширення. В роки війни число політичних в'язнів різко

¹ Стецюк О., Гамкало Н. Музейні заклади Львівської обл.: територіальні особливості розвитку // Вісник Львів. ун-ту. Серія географічна. – Львів, 2013. – Вип. 42. – С. 337.

зросло. Так, влада Австро-Угорської імперії інтернувала до таборів близько 30 тис. галичан і буковинців за звинуваченням у москвофільстві. Російська окупаційна влада заарештувала понад 12 тис. осіб і переправили їх вглиб Росії. Серед них був митрополит Андрей Шептицький та інші діячі Української греко-католицької церкви. У міжвоєнний період (1921–1939) статусу політв'язнів набули члени Української військової організації, бійці Української Галицької армії. На українських землях під владою Румунії та під час угорської окупації переслідуванням було піддано членів ОУН, інших українських підпільних організацій.

Масовий терор у радянській Україні мав кардинально протилежну мотивацію. Репресіям було піддано всі прошарки суспільства, придушувалися будь-які прояви політичної опозиції, судили за “націоналістичну контрреволюцію”, за участь в національно-визвольній боротьбі кін. 1940-х – поч. 1950-х рр. у західних областях, священиків і вірян УГКЦ, т. зв. космополітів, учасників дисидентського руху та ін.²

У Законі України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” вказано, що політичні репресії – це необґрунтоване засудження судами України або репресії на території республіки іншими державними органами в будь-якій формі, включаючи позбавлення життя або волі, переселення в примусовому порядку, вислання і заслання за межі республіки, позбавлення громадянства, примусове поміщення до лікувальних закладів, позбавлення чи обмеження інших громадянських прав або свобод з мотивів політичного, соціального, класового, національного і релігійного характеру³.

Репресії були необхідною умовою існування, головним методом утвердження та захисту тоталітарного режиму, реалізації завдань внутрішньої політики комуністичного керівництва СРСР. Політичні репресії в Україні стали проявом геноциду проти українського народу, завдали непоправного удару по генофонду української нації, погіршили демографічну ситуацію, знищили більшу частину національної еліти. Ця політика мала на меті створити “Україну без українців”.

Для висвітлення історії проявів тоталітарного режиму, музейні установи історичного профілю Львівської обл. розробляють експозиції відповідно до регіональних особливостей минулого свого краю. Вивчення експозиційної діяльності музеїв західного регіону дало змогу простежити їхні певні відмінності від аналогічних музеїв інших адміністративно-територіальних утворень, зокрема Києва⁴.

На початок 2017 р. у Львівській обл. налічувалося 8 державних музейних установ зазначеного типу, з яких 6 є відділами або філіями головних музеїв (див. Дод. 1); 20 громадських, 1 єпархіяльний (див. Дод. 2) та 1 приватний музей (див. Дод. 3).

Метою дослідження є аналіз висвітлення історії політичних репресій та тоталітаризму державними музеями Львівщини.

Музей визвольної боротьби України як відділ Львівського історичного музею відкрито 2012 р. в садибі Стрілецького братства (вул. Лисенка, 23-а), що є пам'яткою історії та культури. Товариство було спадкоємцем заснованого у XV ст. Куркового братства і прислужилося місту тим, що у воєнний час залучалось до оборони, а в мирний – навчало містян стріляти. У 1868 р. в приміщенні міської стрільниці та прилеглому саду відбулися перші установчі збори товари-

² *Бажан О.* Політичні в'язні // *Енциклопедія історії України*. – К.: Наук. думка, 2011. – Т. 8. – С. 338–340; *Білокінь С. І.* Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження / Київ. наук. т-во ім. П. Могили та ін. – К., 1999. – Т. 1. – 447 с.; Т. 2. Дрогобич: Коло, 2012. – 1066 с.

³ Закон України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 22, ст. 262) [Ел. ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/962-12> - Назва з екрана.

⁴ Методичні рекомендації щодо висвітлення періоду радянського тоталітаризму в експозиційно-виставковій роботі історичних і краєзнавчих музеїв (з досвіду роботи музеїв тоталітаризму і політичних репресій м. Києва) / Б. О. Ведибіда. – К.: НМІУ, 2016. – 78 с.

ства “Просвіта”, 10 березня 1869 р. – перший у Львові Шевченківський концерт за участі діячів українського руху в Галичині А. Вахнянина та В. Барвінського. У 1869–1870 рр. збудовано палац, змагальний та службовий корпуси, у 1899 р. – адміністративний будинок⁵.

Експозиція музею висвітлює основні етапи боротьби за незалежну Україну від кінця ХІХ до поч. 1990-х рр.

В експозиції представлені матеріали, які репрезентують наступні теми:

Українське патріотичне товариство “Січ”, у 1894 р. засноване у Львові та у 1900-х рр. поширене у Галичині, на Буковині та Закарпатті. Його метою було виховання фізично здорової та національно свідомої молоді.

Українські січові стрільці (Український добровольчий легіон) – національне військове формування в складі австро-угорської армії, сформоване з добровольців, які відгукнулися на заклик Головної Української Ради від 6.08.1914 р. і перебували під проводом Бойової управи УСС.

Українська революція 1917–1921 рр. у Наддніпрянській Україні та Галичині: Українська Центральна Рада, Українська Народна Республіка, Українська Держава, Західноукраїнська Народна Республіка.

Боротьба Української Військової організації та Організації Українських Націоналістів в Західній Україні з польською окупацією (1920–1939); постання незалежної української держави – Карпатської України та бої її армії – Карпатської Січі з угорськими військами; події, пов’язані з Актом 30.06.1941 р. – декларацією про відновлення Української держави.

Боротьба Української Повстанської Армії з радянськими окупантами в 1942–1950-х рр.

Утворення та бойовий шлях Української дивізії “Галичина”, створення Першої Української дивізії Української Національної Армії; діяльність Братства колишніх вояків І УД УНА за кордоном.

Діяльність Державного центру УНР в екзилі.

Політичні репресії в Західній Україні в післявоєнний період, життя та діяльність галичан у Сибіру, в таборах.

Рух шістдесятників, діяльність Українського Національного фронту, Української Гельсінської групи в 1970–1980-х рр., демократичні мітинги кінця 1980-х рр. у Львові та Києві.

Здобуття Україною державної незалежності⁶.

З 1993 р. статус відділу Львівського історичного музею має і **Історико-меморіальний музей Євгена Коновальця** у с. Зашків Жовківського р-ну, з ініціативи місцевого товариства української мови відкритий 1990 р. у родинному будинку Коновальців, де пройшло дитинство та юнацькі роки визначного політичного та військового діяча, полковника армії УНР, керівника Проводу Українських Націоналістів та ОУН. До зони музейного історико-культурного середовища належать столітні дуби, посаджені його батьком – директором місцевої народної школи М. Коновальцем на честь трьох своїх синів, та встановлений у 1990 р. пам’ятник Є. Коновальцю (скульптор Р. Романович, архітектор В. Потюк), у 1991 р. підірваний невстановленими особами та того ж року відновлений. Залишки понівеченого першого пам’ятника експонуються на подвір’ї садиби музею.

Є. Коновалець жив у цьому будинку у 1891–1901 рр. та приїздив у наступні роки. У трьох кімнатах будинку побудовано експозицію, яка в хронологічному порядку висвітлює його життєвий шлях і діяльність.

⁵ Охріменко Ю. Куркове (стрілецьке) товариство Львова // Незалежний культурологічний часопис “Ї”. 2014. – Ч. 78 [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n78texts/78-zmist.htm> (дата звернення: 06.01.2017). – Назва з екрана; Вул. Лисенка, 23а – колишня міська стрільниця. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.lvivcenter.org/uk/lia/objects/?ci_objectid=2187 (дата звернення: 06.01.2017) – Назва з екрана.

⁶ Музей визвольної боротьби України / Львів. історич. музей. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.lhm.lviv.ua/ekspozyciyi/muzey_vyzvolnoyi_borotby_ukrayiny.html (дата звернення: 06.01.2017). – Назва з екрана.

1. Період дитинства і юнацтва. Родина. Навчання у Львівській академічній гімназії та на правничому факультеті Львівського університету. Участь у діяльності “Просвіти” (секретар львівської філії), студентських організацій, керівництво молодіжним відділенням Української національно-демократичної партії.

2. Військова діяльність: служба в австрійській армії, участь у Першій світовій війні, російський полон. Створення в Києві Галицько-Буковинського куреня (1917) – однієї з найбільш боєздатних частин Армії УНР.

3. Заснування й керівництво Українською Військовою Організацією (1920), еміграція. Заснування Організації Українських Націоналістів (1929). Підготовка до збройної боротьби за незалежність України. Загибель Є. Коновальця. Увічнення пам’яті.

У музеї представлено численні фотографії, документи, українські та закордонні видання, меблі, що належали Коновальцям, зокрема крісло батька з римської квартири Є. Коновальця, вишита руками матері серветка, ікона-малюнок Св. Терези тощо⁷.

Сектор відділу визвольних змагань Львівського історичного музею – *Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича* (вул. Білогорща, 76а), відкритий 2001 р. у будинку, в якому в 1948–1950 рр. розміщувалась остання підпільна штаб-квартира командира УПА і де він загинув. Реконструкцію будівлі було проведено у відповідності до первинного планування 1928 р. та періоду перебування тут Р. Шухевича – “Тараса Чупринки”. 2001 р. навпроти музею встановлено пам’ятник генерал-хорунжому (скульптор Я. Скакун)⁸, включений до довколишнього меморіального історико-культурного середовища.

Меморіальне значення має 2-й поверх, експозиція якого “Побут та конспіративна праця Романа Шухевича” відтворює побут головного командира часів його проживання у цьому помешканні. Важливим історичним об’єктом будинку є розташована між двома дощатими стінами криївка біля хідника на горище, вхід до якої розташований на сходовому майданчику. Потрапити до неї можна було і з окремого входу, яким скористався Р. Шухевич, коли 05.03.1950 р. вступив в останній бій з підрозділами МГБ. Сходи збережено без змін. Внутрішню частину криївки та вхід до неї реставровано зі збереженням пропорцій і своєрідності будівлі. Під час відновлювальних робіт у дерев’яній стіні, навпроти входу до криївки, на висоті 80 см від підлоги було знайдено кулю від пістолета “Вальтер”.

У кімнаті, де мешкав і працював Р. Шухевич, відтворено інтер’єр житлової кімнати; тут можна побачити придбані командиром у 1930-х рр. у Німеччині стіл, чотири стільці та фотель, які доповнюють аскетичне ліжко та речі повсякденного вжитку.

У п’яти залах 1-го поверху влаштовано побудовану за хронологічним принципом експозицію “Роман Шухевич на тлі епохи воюючої України”, яка висвітлює життя та діяльність видатного українського діяча. Тематика експозиції є наступною:

Увічнення пам’яті. Історія роду Шухевичів, представники якого послідовно обстоювали традиції боротьби за національну ідею.

Навчання у філії Академічної гімназії (1917–1925), студентські роки у Львівській політехніці (1926–1934 рр., з перервою на час служби в польській армії в 1928–1929 рр.), пластова діяльність.

Діяльність як бойового референта Крайової езекутиви ОУН (з 1930 р.). Ув’язнення (1934–

⁷ Історико-меморіальний музей Євгена Коновальця / Львів. історич. музей. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.lhm.lviv.ua/ekspozyciyi/istorikomemorialnyy_muzei_evgena_konovalcya.html (дата звернення: 06.01.2017). – Назва з екрана; Яцкович О. Є. Коновальця Є. історико-меморіальний музей // Енциклопедія сучасної України [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=1452 (дата звернення: 06.01.2017) – Назва з екрана.

⁸ У четвер у Львові відкриють пам’ятник Романові Шухевичу / Вголос. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/news/u_chetver_u_lvovi_vidkryut_pamyatnyk_romanovi_shuhevychu_110.html?print (дата звернення: 06.01.2017). – Назва з екрана.

1937).

Участь у боротьбі за Карпатську Україну (1938–1939), керівництво кураєм Дружини українських націоналістів.

Діяльність на початку Другої світової війни. Крайовий керівник Революційного Проводу ОУН на західноукраїнських землях.

У лавах дружин українських націоналістів (1941–1942). Головний командир УПА (1943–1950 рр.). Загибель Р. Шухевича.

Доля родини, представники якої потерпіли від репресивно-каральної системи⁹.

Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького” розташований у Львові на вул. Степана Бандери, 1. Першу чергу його експозиції відкрито у 2009 р.

У концепції розвитку музею на 2014–2024 рр. так визначено місію музею: “Пояснювати, що тюрма, котра служила різним окупаційним режимам (польському, німецькому, радянському), є символом тягlosti української боротьби за незалежність, при тому українці виборили незалежність як для себе, так і для представників інших національностей. Донести відомості про те, що вчинене на території цієї в’язниці є уособленням злочинів проти людства, котрі не можуть бути забуті”.

А візію музею окреслено наступним чином: “Унікальне місце пам’яті всеєвропейського значення, що показує взаємозв’язок між трагедією Західної України та решти території України в період репресивної діяльності окупаційних режимів, зв’язок з трагедіями інших народів та країн, що потрапили під тоталітарні режими.

Меморіал для наступних поколінь як символ незламності визвольної боротьби – загальнодоступний, зрозумілий для всіх, цікавий для будь-якого відвідувача, незалежно від віку, статі, фаху, рівня освіченості чи країни”¹⁰.

Головним “експонатом” музею-меморіалу є будівля в’язниці – нерухома пам’ятка історії та культури. В 1889–1890 рр. на перехресті сучасних вулиць С. Бандери та Коперніка було побудовано казарми для жандармерії (архітектор Ю. Яновський), вперше пристосовані під в’язницю під час польської окупації (1918–1939). Протягом 1919–1923 рр. було добудовано призначену для в’язниці споруду на сучасній вул. Брюллова (кол. Лонцького). Тюрма на Лонцького стала символом карально-репресивної діяльності окупаційних режимів та українського визвольного руху. Як місце боротьби з противниками тоталітарного режиму вона використовувалася до 1991 р.¹¹ Першу чергу експозиції облаштовано на 1-му поверсі споруди. Вхід до меморіалу, через який арештовані потрапляли до тюрми, розташовано на вул. Брюллова. З метою збереження автентичності корпусу під час його музеєфікації ремонт або перебудови не проводили. Частину тюремних камер перетворено на експозиційні зали. В коридорах змонтовано стенди, які знайомлять відвідувачів з історією будівлі, прізвищами розстріляних в’язнів та текстами документів, які регламентували перебування в тюрмі.

Відкриває експозицію камера, де відбувалися обшуки в’язнів та приймалися передачі від рідних, з “Правилами внутрішнього розпорядку” на стіні. Експозиція меморіалу складається з трьох розділів, поділених на тематичні блоки:

Розділ I. Історія в’язниці.

⁹ Посівнич М., Бойко В. Музей Романа Шухевича // Літопис Укр. Повстан. Армії. Т. 45. Генерал Роман Шухевич – “Тарас Чупринка”. Головний командир УПА. – Торонто-Львів: Літопис УПА, 2007. – С. 504–513; Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича / Львів. історич. музей [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://www.lhm.lviv.ua/ekspozyciyi/muzey_shuhevycha.html (дата звернення: 16.01.2017). – Назва з екрана.

¹⁰ Наук. архів Нац. музею-меморіалу жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького”. Концепція розвитку музею (є базою для розробки планів, програм і проектів розвитку музею на 2014–2024 рр.). Інтегрована концепція розвитку в системі УІНП – Мін-во культури України.

¹¹ Історія в’язниці / Нац. музей-меморіал жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького” [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lonckoho.lviv.ua/istoriya/istoriya-vyaznytsi> (дата звернення: 16.01.2017). – Назва з екрана.

1). Австрійський період (1890–1918). Боротьба з організаціями антидержавного спрямування, зокрема ОУН.

2). Польський період (1918–1939). Під час слідства за т. зв. Львівським процесом 1936 р. у тюрмі перебували С. Бандера, Я. Стецько, М. Лебідь та К. Зарицька.

3). Перші совіти (1939–1941). Серед найвідоміших в'язнів того часу – підсудні “процесу 59-ти” (ліквідація мережі ОУН у Західній Україні): І. Максимів, Д. Клячківський, К. Арпад-Березовський, Г. Столяр. 22–28.06.1941 р. тут відбувалися масові розстріли політичних в'язнів.

4). Три роки Тисячолітнього Третього Райху (1941–1944). Під час нацистської окупації тут розташовувалась слідча в'язниця гестапо, де з кінця 1941 р. утримувались представники ОУН. Наказ про їхні арешти передбачав після допиту негайне знищення через повішання та розстріли.

5). Друга радянська окупація (1944–1991). Під час слідства тут перебували особи, звинувачені в антирадянській діяльності: у 1944–1953 рр. – діячі ОУН та УПА (М. Сорока, П. та М. Дужі, Л. Полюга, о. Микола Хмільовський, В.-І. Порендовський та ін.), у 1960–1980-х рр. – дисиденти (І. Гель, Б. та М. Горині, І. та І. Калинці, Ю. Шухевич, В. Чорновіл та ін.).

6). Створення Меморіального комплексу пам'яті жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького”.

Розділ II. В'язничний побут. Експозиція починається у коридорі, в стіні якого вмонтовано кнопки тривоги та експонується розпорядок дня в'язня.

1). Одиночна камера, у якій в'язень проводив першу ніч після арешту. Нерідко в такій камері перебувало більше десяти осіб.

2). Радянська агітація. Представлено матеріали блюзнірської радянської пропаганди “щасливого” образу життя в СРСР.

3). Камера смертників, де в'язень очікував на виконання вироку від одного дня до кількох років.

Розділ III. Масові розстріли наприкінці червня 1941 р.

1). Мапа репресій. З початком німецько-радянської війни переповнені політичними в'язнями тюрми прифронтової зони перетворилися для радянської влади на гостру проблему. За наказом наркома державної безпеки СРСР в'язнів слід було розподілити на тих, які підлягають депортації, та тих, кого треба розстріляти. З кінця червня до середини липня 1941 р. місцеве керівництво НКВС провело масові розстріли в'язнів. Зокрема, 22–28.06.1941 р. у тюрмі на Лонцького було знищено 1681 особу – 42 % від усіх розстріляних в'язнів львівських тюрем. Коли за наказом Л. Берії 4.07.1941 р. евакуація офіційно припинилась, почалось знищення решти в'язнів.

2). Хроніка подій. У камері експонуються статті із західноукраїнських газет за липень-серпень 1941 р. про розстріли і репресії, списки зниклих безвісті під час радянської окупації, репродукції світлин початку липня 1941 р., обкладинки справ арештованих НКВС.

3). Статті 54 та 56 особливої частини кримінального кодексу УРСР редакції 1940 р. про контрреволюційні злочини, за якими були засуджені усі в'язні.

4). Вбиральня демонструє антисанітарні умови перебування в'язнів.

5). Кабінет слідчого.

6). Розстрільні списки (експонуються у коридорі).

7). Кінозала, де демонструється фільм, знятий за часів нацистського окупаційного режиму, в якому зафіксовано наслідки масових розстрілів у в'язниці на Лонцького.

8). Фотолабораторія, де фотографували в'язнів, проявляли плівку та виготовляли слідчі світлини.

Окремим експозиційним блоком є камера “Історія справи та людини (М. Хмільовський)”, присвячена священику, військовому капелану Української Галицької армії, раднику Митрополічної консисторії УГКЦ, члену Української головної визвольної ради, слідство над яким три-

вало протягом 1950–1951 рр.

До 70-ої річниці масових розстрілів у “Тюрмі на Лонцького” 26.06.2011 р. музей облаштував у колишній катівні “Народний меморіал”, де кожен може залишити згадку про родичів, які стали жертвами тоталітарних режимів: світлину або стрічку з іменем та прізвищем¹².

У серпні 2016 р. на підвір’ї колишньої катівні виявили рештки більше як десяти людей, вбитих та похованих в ямах з побутовим сміттям, які можуть бути жертвами репресій 1939–1941 рр.¹³. У листопаді того ж року члени меморіально-пошукового товариства при Львівській облраді “Доля” під час розкопок знайшли 13 сталевих шоломів військ Вермахту періоду Другої світової війни. У розкопі було виявлено залишки спалених документів радянських спецслужб з грифом “Совершенно секретно”¹⁴. Місця розкопок розширюють експозиційну зону музею нерухомими пам’ятками історії.

На підвір’ї музею в червні 2015 р. встановлено пам’ятний знак з інформацією, що на цьому місці планується спорудити меморіал пам’яті жертв тоталітарних режимів¹⁵.

Меморіальний музейний комплекс тоталітарних режимів “Територія терору” створюється з 2012 р. у Львові на просп. В. Чорновола, 45 на місці колишньої пересильної тюрми № 25 (1944–1955) та найбільшого у Східній Європі єврейського гетто, яке у листопаді 1941 р. – червні 1943 р. діяло у Львові. Там, у бараках колишнього кварталу “Локетки” для соціально незахищених верств населення Львова, утримувалось приблизно 138 700 львівських євреїв та біженців із Польщі. Протягом двох років нацистської окупації у львівському гетто та Янівському концтаборі було знищено понад 250 тисяч людей, зокрема євреїв.

Пересильна тюрма № 25 створена радянською окупаційною владою у 1944 р. На її території розташовувався 21 барак, технічні приміщення адміністрації, шпиталь. В’язницю огорожував цегляний і дерев’яний 3-метрові паркани зі сторожовими вежами, територію охороняли конвоїри з собаками. За приблизними підрахунками, через “пересилку” за 10 років її функціонування до концтаборів ГУЛАГу було етаповано понад 500 тис. в’язнів з Галичини, Волині, Закарпаття та Буковини – здебільшого особи, причетні до національно-визвольних рухів, а також військовополонені.

Тяжкі умови побуту в’язнів, зокрема антисанітарія і погане харчування, сприяли високій смертності. У бараках розміром 25–40 м² одночасно перебувало до 60 в’язнів. Хворих та виснажених тортурами у слідчих ізоляторах людей, зокрема осіб похилого віку і вагітних жінок, зазвичай залишали у пересильній тюрмі на довший термін. Були випадки самогубства в’язнів та вбивства конвоїрами при спробах втечі. Через нелюдські умови утримання в тюрмі виникали заворушення. Зокрема, 22.05.1949 р. відбулося повстання політичних в’язнів.

1944–1949 рр. – час найактивнішого функціонування пересильної тюрми. З 1947 р. тут діяли картонний та автомеханічний цехи, швейна, художня, взуттєва та годинникова майстерні, бригада з виготовлення товарів широкого вжитку, обласна лікарня МВС. 4.06.1955 р. пересильну тюрму № 25 ліквідували, а на її території облаштували обласну лікарню для інвалідів

¹² Наук. архів Нац. музею-меморіалу жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького”. Експозиція Нац. музею-меморіалу жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького” (I-й етап). – 8 с.; Нац. музей-меморіал жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького” [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lonckoho.lviv.ua/> (дата звернення: 16.01.2017). – Назва з екрана.

¹³ Гулей А. Неупокоєні душі, ув’язнені в “Тюрмі на Лонцького” // Galinfo. – 2016. – 11 серпня [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/articles/andriy_guley_neupokoieni_dushi_uyvazneni_v_tyurmi_na_lontskogo_236369 (дата звернення: 17.01.2017). – Назва з екрана.

¹⁴ На підвір’ї музею “Тюрма на Лонцького” знайшли спалені документи «енкаведистів» // [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2016/11/30/na_podvirni_muzeju_tyurma_na_lontskogo_u_lvovi_znayshly_spaleni_dokumenty_1000199 (дата звернення: 17.01.2017). – Назва з екрана.

¹⁵ Валентин Наливайченко відкрив пам’ятний знак у “Тюрмі на Лонцького” // ZIK. – 2015. – 8 червня [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2015/06/08/valentyn_nalyvaychenko_vidkryv_pamyatnyy_znak_u_tyurmi_na_lontskogo_596913 (дата звернення: 17.01.2017). – Назва з екрана.

війни.

2012 р. був розроблений проект музейного комплексу. У вересні 2014 р. виконком Львівської міськради ухвалив інвестиційний проект, за яким комплекс складатиметься з чотирьох зон: “Аванзони”, “Алеї тоталітаризму”, “Пересильної тюрми № 25” та автостоянки для відвідувачів. Площа забудови – приблизно 805 м². Мета проекту – відтворити певні елементи пересильної в’язниці з колючими дротами, спостережними вишками, охороною та ін. У дерев’яних бараках облаштують експозиції, на території планується створити “Стіну пам’яті” з викарбуваними на ній іменами вивезених з цієї тюрми людей. Окремим елементом є “Колонида тиранів” з символікою двох найбільших тоталітарних режимів – радянського та нацистського. На “Алеї тоталітаризму” передбачається встановлення демонтованих пам’ятників радянської доби. Також на території музейного комплексу мають спорудити пам’ятник репресованим українським родинам¹⁶.

Нині вже відтворені два бараки, сторожові вежі, загородження з колючого дроту та інші тогочасні інфраструктурні об’єкти.

Музей вбачає свою місію в опрацюванні, збереженні та передачі досвіду про тоталітарне минуле; поясненні механізмів функціонування тоталітарних ідеологій для розвитку історичної свідомості суспільства.

Пріоритетами визначено дослідження історії політичних, соціальних, етнічних та релігійних репресій тоталітарних режимів проти населення, яке жило на території України.

2015 р. Музей “Територія Терору” розробив проект внутрішньої експозиції. Один з реконструйованих бараків буде присвячений досвіду Другої світової війни, другий – повоєнному періоду. В середині облаштують символічні блоки під умовними назвами “Втрачений дім”, “Кабінет воєначальника”, “Індивідуальний терор”, “Специфіка життя в умовах воєнного часу”, “Європа на колесах”, “Новий дім” тощо.

Експозиція відобразить історію Галичини під владою тоталітарних режимів, а висвітленню загальноєвропейських подій цього періоду будуть присвячені блоки “Кабінет воєначальника” та “Європа на колесах”.

Міні-простір “Втрачений дім” має продемонструвати відвідувачам, якими були Львів і Східна Галичина до війни 1939 р. Цей “дім” уособлюватиме як затишне і комфортне життя його мешканців, так і сумбурність та крихкість довоєнного світу багатоетнічної Східної Галичини.

Експозиція, що починатиметься і закінчуватиметься у типовій квартирі мешканців Львова, матиме вигляд “часового коридору”: спершу відвідувач побачить квартиру польського Львова 1930-х рр., наприкінці екскурсії – квартиру 1950–1960-х рр.

Експозиція задумана так, що відвідувач ніби пройде крізь усі етапи, які проживали мешканці Львова за цей час. На початку він побачить прихід перших советів, потім німецьку окупацію і врешті прихід радянської влади. Автори концепції майбутнього музею планують відтворити фрагмент поліцейного відділку, продуктового магазину воєнних часів, фрагмент концтабору з нарами і фрагмент львівської вулиці, де можна буде побачити своєрідні наліпки, що натякатимуть на боротьбу львівського підпілля проти радянського режиму.

В експозиції буде зроблено акцент і на діяльності самої тюрми. Для цього використають залізничний вагон.

У кожному тематичному блоці експонати, фото- і відеоматеріали планується поєднати з мультимедійними технологіями та художніми інсталяціями.

5.01.2017 р. на території музейного комплексу облаштували експозиційний простір “Коло-

¹⁶ Як виглядатиме Музей терору у Львові? // Твоє місто. – 2014. – 11 грудня. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/yak_vyglyadatyme_muzej_teroru_u_lvovi_foto_video_67731.html (дата звернення: 18.01.2017). – Назва з екрана.

нада тиранів”. Спочатку на ній мали бути розміщені портрети Гітлера, Сталіна, а також символіка Третього Рейху та СРСР. Проте пізніше було вирішено розмістити на колонаді поруч із входом до музею банери розміром 1,8×3 м зі світлинами з нацистських концтаборів, фотографію, відому як “танго смерті” (музиканти оркестру Янівського табору смерті, розстріляні німецькими окупантами), фото з розкопок жертв розстрілів, вчинених радянськими спецслужбами влітку 1941 р. у тюрмах Західної України. Фото час від часу мають замінюватися новими зображеннями, які привернуть увагу не лише відвідувачів, які щойно перетнули поріг музею, а й перехожих та пасажирів потягів, котрі інтенсивно курсують по залізничній колії поряд із музейним комплексом¹⁷.

Меморіальний музейний комплекс “Тюрма на Стрийській” – відділ Державного краєзнавчого музею “Дрогобиччина” (м. Дрогобич, вул. Стрийська) було відкрито 2012 р. у колишній в’язниці, спорудженій 1903 р. для австро-угорського повітового суду. З 1939 р. тут функціонувало Дрогобицьке обласне управління НКВС, з 1941 р. – УНКДБ разом зі слідчою тюрмою; у післявоєнний час і до 1959 р. – репресивно-каральні органи СРСР (МДБ, МВС та КДБ).

Утвердження тоталітарного режиму супроводжувалося масовими репресіями. Згідно з інструкцією Державного політичного управління, всі члени політичних партій, організацій, товариств, чиновники, сільські господарі, інтелігенція, священники зараховувалися до категорії “ворогів радянського народу”. До липня 1940 р. на Західній Україні було депортовано приблизно 38 тис. сімей, у 1939–1941 рр. розстріляно або виселено приблизно 900 тис. осіб. З 26 в’язниць НКВД на Західній Україні, 4 діяли у Дрогобицькій обл. Дрогобицька тюрма функціонувала цілодобово – у 4 зміни. Зі зведених даних, з кінця червня до початку липня 1941 р. кількість знищених в’язнів у тюрмах Західної України перебільшує 24 тис. осіб; з них 1 200 – у Дрогобичі. У перші дні Другої світової війни в тюрмі було замордовано кількасот дрогобичан. У жовтні 1990 р. у Дрогобичі розкопали, а 14.07.1991 р. з почестями поховали 486 решток жертв злочинних дій комуністсько-більшовицького режиму.

Проект Меморіалу розробив архітектор М. Чирка: “В архітектурно-планувальну ідею меморіалу закладено стилізоване приміщення катівні. Головний вхід на територію передбачено через портал (ворота) у вигляді тюремних ґрат, виконаних із комбінації хрестів, що символізує трагічні події минулого на місці, куди потрапляє відвідувач... Потрапивши на територію меморіалу, відвідувач наче опиняється у камерах (за проектом, їх є шість), що мають вікна з ґратами, крізь які іноді проблискував промінь надії. Монтаж меморіальних гранітних плит зі списком-мартирологом загиблих від репресій передбачено на стіні зліва від входу. Між плитами встановлено стовпи з ліхтарями та колючим дротом, що створюють атмосферу внутрішнього подвір’я в’язниці. Проектом передбачено не огорожувати територію, що так само має символічний зміст: відсутність огорожі обабіч порталу унаочнює той факт, що за тюремними ґратами людину можна ув’язнити тілом, але при тому вона може залишатися духовно вільною – для духа не існує стін та огорож”.

Першим етапом створення меморіалу була стіна, на якій 2012 р. вмонтували гранітні плити із викарбованими 250 іменами жертв політичних репресій 1939–1941 рр., страчених каральними органами НКВС–КДБ у Дрогобицькій тюрмі і чийі рештки вдалося ідентифікувати. Географія цього мартирологу дуже широка (сусідні області, райони, міста, села), вік замордованих (українців, поляків, німців та євреїв) – від 6 до 80 років, були виявлені навіть останки немовлят.

¹⁷ Музей “Територія терору” [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/> (дата звернення: 18.01.2017). – Назва з екрана; Територія терору. На місці колишньої тюрми відкриють сучасний музей // Львівська газета. 2016. – 26 квітня [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.lviv.ua/2016/04/26/teritoriya-teroru/> (дата звернення: 18.01.2017). – Назва з екрана; Львівський музей “Територія терору” відкриє експозицію радянської квартири з бібліотекою // ZAXID.NET. – 2016. – 27 грудня [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?lvivskiy_muzei_teritoriya_teroru_vidkriye_ekspozitsiyu_radyanskoyi_kvartiri_z_bibliotekoyu&objectId=1413825 (дата звернення: 18.01.2017). – Назва з екрана.

Працівники дрогобицького музею та місцеві активісти ініціювали створення музею “Тюрма на Стрийській” у приміщеннях, де головорізи НКВС катували в’язнів. Вони розробили проект музею, в якому мали бути збережені ґрати на вікнах, металеві двері; в експозиції представлені фото, документальні свідчення свідків, особисті речі людей, інструменти злочинів, знайдені під час розкопок на території колишньої катівні, у двох приміщеннях якої 25.06.2013 р. відкрито другу чергу музейної експозиції.

Унікальність музею у Дрогобичі полягає в тому, що посеред експозиційної зали – колишньої тюремної кухні – знаходиться 30-метрова криниця, з якої брали воду для потреб тюрми і яка стала могилою для сотень безвинних жертв. За словами свідків, туди було скинуто до 2 тис. закатованих та ще живих людей. Їхні тіла засипали вапном та заливали каустичною содою, щоб перетворити рештки на мильну субстанцію. Цей факт дозволяє відвідувачам глибше усвідомити трагізм масових злочинів сталінського режиму.

Експонати відтворюють терор та репресії у Дрогобицькій області. Перед присутніми постають картини московської окупації та встановлення радянської влади на Дрогобиччині, створення області, історія тюрми та репресій НКВС–НКДБ, фотомартиролог жертв НКВС–НКДБ. Експонуються особисті речі закатованих. Значне місце відведено документам та фотографіям, які розповідають про розкопки у 1989–1991 рр. 486 решток жертв НКВС–НКДБ та захоронення їх 14.07.1991 р. на Полі Скорботи у Дрогобичі¹⁸.

Меморіальний комплекс “Борцям за волю України” – відділ Стрийського краєзнавчого музею “Верховина” (м. Стрий, вул. Є. Олесницького, 4) є першим в Україні музеєфікованим репресивним закладом. Меморіальний комплекс відкрито у 2005 р. на території в’язниці, збудованої наприкінці XIX ст. за австро-угорської влади. У 1919–1939 рр., за польської влади, вона була політичною тюрмою, у 1939–1941 рр. – в’язницею НКВС. Після відступу радянських військ у 1941 р. на її території було знайдено багато тіл загиблих. Більшість з них поховали родичі з навколишніх сіл, 57 поховано у братській могилі. Під час німецької окупації тюрма слугувала новим господарям. Точної цифри загиблих тут не встановлено. Після війни вона була кримінальною в’язницею, потім – виправною колонією для дівчат, закритою 1990 р. Масштабні розкопки на території тюрми 1991 р. виявили тіла 255 розстріляних, з них 96 – обезголовлені. У цьому ж році споруджено Стіну скорботи і могилу-саркофаг.

Колишня Стрийська тюрма – частина історії, де переплелися героїзм і трагедія українського народу. Автори проекту Меморіального комплексу – архітектор О. Скоп і скульптор В. Ярич. Комплекс включає символічну ковану огорожу, фрагменти тюремного муру із заґратованими вікнами, сторожову вежу, вхідну арку з терновим вінком, двоповерхову будівлю музею, пам’ятник “Пієта”, Стіну скорботи у вигляді чорного хреста і барельєфа мучеників, могилу-саркофаг. Тут поховані останки жертв сталінських репресій 1941 р. На колишній в’язниці встановлено Дзвін пам’яті.

У складі комплексу діє Музей національно-визвольної боротьби “Історія Стрийської тюрми (XIX–XX ст.)”. Його експозиція, розміщена у двох залах і присвячена політв’язням, замученим тут у різні періоди австро-угорською та польською владами, а також радянським режимом¹⁹. Музейна експозиція, побудована за тематичним принципом і складається з наступних розділів:

¹⁸ Федчак Ю. Пам’яті жертв НКВС, закатованих у тюрмі на Стрийській, присвячується... Роздуми // Дрогобичінфо. – 2013. – 21 червня. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://droginfo.com.ua/content/view/4720/> (дата звернення: 19.01.2017). – Назва з екрана; Якубов А. “Золотий вересень 1939”: в Дрогобичі страшили 1200 ув’язнених // Galinfo. – 2013. – 19 вересня [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/articles/zoloty_veresen_1939_v_drogobychi_stratyly_1_200_uvyaznenyh_142383.html (дата звернення: 19.01.2017). – Назва з екрана.

¹⁹ Мандрик М. Стрийська Бастилія: Історія тюрми в м. Стрию. – Львів: Каменяр, 2005. – 205 с.; Канівець: стріяни зрушили з мертвої точки історичне забуття тоталітарної доби // ZIK. – 2011. – 27 червня [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kanivets.org/index.php/com-joomgallery-comments-manager/2012-03-15-10-51-10/26-2012-04-18-05-59-06> (дата звернення: 07.01.2017). – Назва з екрана; Савицька Л. Наці-

I. Суд і в'язниця у Стрию за часів Австро-Угорщини. Репресії імперської влади проти українського населення Стрийщини у XVIII–XIX ст. Діяльність окружного суду і слідчої тюрми у Стрию.

II. Репресії проти населення Стрийщини часів Першої світової та Українсько-польської воєн (1914–1920). Арешти імперськими владами українського населення Стрийщини на початку Першої світової війни.

III. Репресії польської влади проти українського населення Стрийщини (1919–1939). Факти репресій польської влади проти учасників патріотичного українського руху. Підпілля УВО-ОУН Стрийщини – основний об'єкт переслідувань та арештів. Робітничо-профспілковий рух Стрийщини – об'єкт репресій та кривавих розправ влади. Стрийська в'язниця в системі карних закладів Речі Посполитої. Українські адвокати – оборонці українських політв'язнів.

IV. Українські патріоти Стрийщини – в'язні тюрем Польщі (1920–1939). С. Бандера – в'язень тюрем Польщі. Патріоти Стрийщини – в'язні тюрем Львова і Станіславова. Стрийські члени ОУН у концентраційному таборі Береза Картузька. Ув'язнена молодь під опікою громади Стрийщини.

V. Жертви комуністичного терору 1939–1941 рр. у застінках Стрийської тюрми. Прихід комуністичної влади на терени Стрийщини. Українська інтелігенція краю під прицілом НКВС. В'язні, які загинули у Стрийській тюрмі 1939–1941 рр. Масові душоубства у Стрийській тюрмі та інших тюрмах Західної України.

VI. Репресії часів німецької окупації на теренах Стрийщини. Арешти і страти членів ОУН у Стрию. Масові репресії єврейського населення Стрийщини.

VII. Стрийська тюрма 1944–1963 рр. – оплот комуністичного режиму в краю. Розстріл членів ОУН у Стрию у січні 1945 р. Учасники націоналістичного підпілля, ув'язнені у Стрийській тюрмі. Доля політв'язнів зі Стрийщини на засланні у сталінських таборах.

VIII. Територія колишньої тюрми у Стрию – місце всенародної скорботи і пам'яті. Розкопки місць захоронень жертв сталінських репресій на території тюрми. Вшанування пам'яті закатованих співвітчизників²⁰.

Музей родини Степана Бандери – відділ Стрийського краєзнавчого музею “Верховина” (м. Стрий, вул. Львівська, 20). У 2001 р. перед садибою-музеєм родини Бандерів коштом професора економіки з Філадельфії (США) В. Бандери та представників української діаспори через посередництво стрийського товариства “Садиба-музей родини Бандерів” було відкрито “сквер”. У 2010 р. у батьківському будинку С. Бандери відкрито експозицію з п'яти кімнат та підвального приміщення.

У снігах будинку висвітлюється тема “Лани – передмістя Стрия”. На чільному місці експозиції розміщено фотографію членів родини о. Андрія Бандери, які народились, жили і виховувались у цьому будинку. Релігійне, патріотичне, культурно-освітнє та господарське життя Ланів ілюструють світлини. 1-а зала музею висвітлює тему “Гілки родоводу Степана Бандери”. Представлено два родинні дерева: Бандерів та Білецьких (діда та бабусі С. Бандери). Частиною експозиції становлять меблі та образи поч. ХХ ст. 2-а зала присвячена сім'ї отця Андрія Бандери. Зала оформлена як кімната, в якій жили брати і сестри С. Бандери під час навчання у Стрийській гімназії. В центрі кімнати – різьблений письмовий стіл з портретом Степана, довкола – шість стендів, присвячених братам і сестрам – Марті, Олександру, Володимирі, Василію, Оксані, Богдану. Життя і боротьба С. Бандери – тема наступної зали музею. Експозиція інформує про навчання у Стрийській гімназії та Львівській політехніці. Також розповідається про початки українського підпілля на Стрийщині. Центральне місце відведене матеріалам про

онально-визвольний рух на Стрийщині в роки Другої світової війни. – С. 13–14. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: cdvr.org.ua/sites/default/files/statti_konkurs/Savytska_stattya.pdf (дата звернення: 07.01.2017). – Назва з екрана

²⁰ Наук. архів Меморіального комплексу “Борцям за волю України”. Темат.-експозиц. план I-го відділу Музею національно-визвольної боротьби “Історія Стрийської тюрми (XIX–XX ст.)”. – 32 с.

головну подію в житті С. Бандери – проголошення Акта самостійності України 1941 р. Завершують експозицію світлини про діяльність ЗЧ ОУН, життя сім'ї С. Бандери та його загибель 15.10.1959 р.²¹

Таким чином, експозиції музеїв історії політичних репресій та тоталітаризму Львівської обл. побудовані переважно за хронологічним і тематичним принципами і відповідають їхній профільній класифікації як типологічної групи історичних музеїв. У сучасному музеєзнавстві під тематичною експозицією розуміється експозиція, що розкриває за допомогою музейних предметів певний сюжет, створює музейний образ відображуваних явищ або подій, являє собою систему взаємопов'язаних і підпорядкованих розділів, тем і підтем, зміст яких обумовлений концепцією²². У багатьох музеях тематичні експозиції поєднані з методом ансамблевості – збереження або реконструкція на документальній основі реальної обстановки життя людини або типової для певної епохи чи події. Основою ансамблевої експозиції є інтер'єр, де музейні предмети представлені у середовищі свого побутування завдяки відтворенню зв'язків, що існували між ними²³.

Усі вісім музеїв створені шляхом музеєфікації й використання важливих за історичною та науковою цінністю нерухомих об'єктів культурної спадщини – семи пам'яток історії та одного пам'ятного місця, де реконструйовано частину колишньої в'язниці. Три з восьми установ є меморіальними, присвяченими видатним діячам національно-визвольної боротьби. Два з них відкрито у музеєфікованих родинних будинках.

Музеєфікація пам'яток є однією з найважливіших тенденцій і перспективним напрямом розвитку сучасних музеїв України. Не обмежуючись приміщенням з головною експозицією, музей почав активно освоювати навколишнє середовище: формувати систему об'єктів музейного показу – експозицій, філіалів, відділів, виставкових зал, окремих пам'яток. При цьому музейні предмети і музеєфіковані пам'ятки, які становлять культурне надбання регіону або країни, стають частиною універсального, багатоаспектного зібрання музею.

Створення системи експозицій у музеєфікованих пам'ятках історії та культури має кілька переваг. Музейні предмети – рухомі пам'ятки – повертаються у своє середовище існування, від якого вони були колись відчужені. Освоєння культурно-історичного середовища у формі мікрорегіональних музейних блоків дає можливість відроджувати культурне середовище. При цьому будинки-пам'ятки стають центральними об'єктами показу такого музею, а діяльність самого закладу набуває культуротворчих, культуроформуючих функцій²⁴.

Існує кілька схем класифікації музеїв. Охарактеризуємо об'єкти нашого дослідження за деякими ознаками. За домінантним напрямом діяльності музеї можна класифікувати, як наукові та культурно-просвітницькі установи. За характером спадщини, яка в них зберігається, це – ансамблеві музеї, оскільки їхня діяльність базується на ансамблях нерухомих пам'яток історії та культури (музеї-тюрми, садиби-музеї, будинки-музеї). За належністю всі ці установи є державними, за профілем – історичними²⁵.

21 Музей родини Бандерів. Відділ Краєзнавчого музею “Верховина” // [Karpaty.info](http://www.karpaty.info). [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty.info/ua/uk/lv/st/stryj/museums/banderiv/> (дата звернення: 27.01.2017). – Назва з екрана.

22 Закс А. Б. Экспозиция тематическая // Российская музейная энциклопедия. – М.: Прогресс, “Рипол Классик”, 2001. – Т. 2. – С. 355–356.

23 Там же. – С. 354.

24 Федорова Л., Піскова Е. Розділ 6. Нерухомі пам'ятки історії // Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – С. 225–247.

25 НА НМІУ. Ведибида Б. О., Івахно С. Я. До типології музеїв історії політичних репресій і тоталітаризму. – 14 с.

Додаток 1.

Державні музеї Львівської області

№	Назва музею	Місцезнаходження	Рік створ.
1	Музей визвольної боротьби – відділ Львівського історичного музею	м. Львів, вул. Лисенка, 23-а	2012
2	Музей генерал-хорунжого Романа Шухевича – філія Львівського історичного музею	м. Львів, вул. Білогорща, 76-а	2001
3	Історико-меморіальний музей Євгена Коновальця – відділ Львівського історичного музею	с. Зашків, Жовківський р-н	1990
4	Національний музей-меморіал пам'яті жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького”	м. Львів, вул. С. Бандери, 1	2009
5	Меморіальний музейний комплекс тоталітарних режимів “Територія терору”	м. Львів, просп. В. Чорновола, 45	2017
6	Меморіальний музейний комплекс “Тюрма на Стрийський” – відділ Державного краєзнавчого музею “Дрогобиччина”	м. Дрогобич, вул. Стрийська, 3.	2012
7	Меморіальний комплекс “Борцям за волю України” – відділ Стрийського краєзнавчого музею “Верховина”	м. Стрий, вул. Є. Олесницького, 4	2005
8	Музей родини Степана Бандери – відділ Стрийського краєзнавчого музею “Верховина”	м. Стрий, вул. Львівська, 20	2010

Додаток 2.

Громадські музеї Львівської області²⁶

№	Назва музею	Місцезнаходження	Рік створ.
1	Музей митрополита Андрея Шептицького	м. Львів, вул. Замкнена, 6, СЗШ № 34 ім. М. Шашкевича	2005
2	Музей Першої Української дивізії Української національної армії	Там само	2005
3	Музей ім. Ольги Басараб	м. Львів, вул. О. Басараб, СЗШ № 49	2007
4	Світлиця-музей ім. Василя Симоненка	м. Львів, вул. В. Симоненка, 6, Львівський НВК ім. В. Симоненка	2007
5	Жінки-українки у боротьбі за державність	м. Львів, вул. Леонтовича, 2, Львівська правнича гімназія	2011
6	Районний меморіальний музей підпільного штабу УПА генерала Романа Шухевича	Городоцький р-н, с. Грімне, вул. Р. Шухевича, 26	2007
7	Музейна кімната пам'яті політичного діяча і правозахисника В'ячеслава Чорновола	м. Дрогобич, вул. Т. Шевченка, 27, Міська центральна бібліотека ім. В. Чорновола	
8	Музей визвольних змагань	Дрогобицький р-н, с. Верхній Дорожів, ЗОШ I–III ст.	
9	Музей Степана Бандери	Жовківський р-н, м. Дубляни, вул. В. Великого, 1, Львівський національний аграрний університет	1999
10	Музей Ярослави Стецько	Жидачівський р-н, с. Юшківці	2010
11	Музей-крийка воїнів УПА	Золочівський р-н, с. Гавареччина	2007
12	Музей історії національно-визвольної боротьби ОУН–УПА 40–60-их рр. XX ст.	м. Самбір, вул. Генерала Романа Шухевича, 456, Школа-лицей ім. Андрія Струся (СШ № 9)	2001
13	Музей-світлиця визвольної боротьби Рудківщини	Самбірський р-н, м. Рудки, пл. Відродження, 9	2006

²⁶ Громадські музеї Львівщини: Довідник: У 2 т. / Авт.-упоряд.: Л. Перейма, Я. Огоновська, М. Зобків, Г. Івановська; Наук. ред.: О. Роман, Л. Перейма, О. Перелигіна; Літ. ред. Я. Тучапський; Худ.-тех. ред. Ю. Поляков; Відп. за вип. Б. Чайковський; Львів. історич. музей. – Львів: Проман, 2007. – Т. 1. – 243 с.; Т. 2. – 243 с.; Інформація про роботу шкільних музеїв при навчальних закладах м. Львова у 2015/2016 н. р. / Управління освіти деп-ту гуманітар. політики Львів. міськ. ради. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.lviv.sch.in.ua/informaciya_pro_zaklad/vihovna_robota/ (дата звернення: 05.01.2017). – Назва з екрана; Мандруймо Львівщиною. [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lviv-land.com.ua/vidpochynok/muzeji-ta-halereji> (дата звернення: 05.01.2017). – Назва з екрана.

14	Музей-кріівка УПА	Самбірський р-н, с. Сприня	2012
15	Музей національно-визвольних змагань	Самбірський р-н, с. Чуква	2004
16	Музейна кімната о. Осипа Лещука	Сокальський р-н, с. Стаївка, вул. Нова, 26, ЗОШ І-ІІ ст.	1992
17	Музей-садиба Степана Бандери	Стрийський р-н, с. Воля Задеревацька	1990
18	Музейна кімната Провідника ОУН і УПА Зеновія Гойсака	Стрийський р-н, смт. Дашава, вул. Шевченка, 4-а, ЗОШ І-ІІІ ст.	1994
19	Народний музей визвольної боротьби ОУН-УПА	Стрийський р-н, с. Кавсько, вул. Нова, Народний дім	1993
20	Меморіальний музей Олекси Гасина	Стрийський р-н, с. Конюхів, вул. О. Гасина	2000
21	Музей Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ	м. Трускавець, вул. С. Бандери, 19	1998

Додаток 3.

Приватні музеї Львівської області

№	Назва музею	Місцезнаходження	Рік створ.
1	Карпатський музей визвольної боротьби Ю. Микольського	Сколівський р-н, смт. Славське, вул. Січових Стрільців, 2	2004